
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 351.82:338.1

В. Ф. Савченко, д. е. н., професор,
заслужений економіст України,
О. М. Козлянченко, здобувач

СВІТОВИЙ ДОСВІД АНТИКРИЗОВОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. У статті досліджуються світовий досвід застосування антикризової політики, а також основні заходи, що здійснювалися в різних країнах для подолання кризових явищ. Надаються пропозиції щодо використання найбільш ефективних напрацювань у вітчизняній економіці.

Ключові слова: антикризова політика, антикризове регулювання, державне регулювання, криза, машинобудівний комплекс, національна економіка, сільськогосподарське машинобудування, фінансова криза.

В. Ф. Савченко, д. э. н., профессор,
заслуженный экономист Украины,
Е. М. Козлянченко, соискатель

МИРОВОЙ ОПЫТ АНТИКРИЗИСНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Аннотация. В статье исследуются мировой опыт применения антикризисной политики, а также основные мероприятия, которые использовались в разных странах для преодоления кризисных явлений. Предлагаются варианты использования наиболее эффективных наработок в отечественной экономике.

Ключевые слова: антикризисная политика, антикризисное регулирование, государственное регулирование, кризис, машиностроительный комплекс, национальная экономика, сельскохозяйственное машиностроение, финансовый кризис.

V. F. Savchenko, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Honored Economist of Ukraine
O. M. Kozlianchenko, Degree Seeker

THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STATE ANTI-CRISIS MANAGEMENT

Abstract. The article examines the international experience of anti-crisis policy and major strategies of overcoming the crisis phenomena. Suggestions on the most effective ventures in the national economy are provided.

Keywords: anti-crisis policy, crisis management, state regulation, crisis, machine-building complex, national economy, agricultural machinery building, financial crisis.

Актуальність теми дослідження. Глобальні передумови поширення кризових явищ в економіці полягають у характері розвитку світового господарства, який відзначається зростанням інтеграції національних економік, що зумовлює збільшення їх залежності від кон'юнктури міжнародних ринків. Це підтвердила світова криза, яка розпочалася з іпотечної кризи у США і швидко поширилась на національні економіки країн світу. Досвід антикризового регулювання економіки в провідних країнах має не тільки національне, а й міжнародне значення, особливо у складний для України час. Важливість і недостатня практична розробка проблем визначають актуальність даної теми у сучасних умовах господарювання.

Постановка проблеми. Оскільки Україна інтегрується у світові економічні структури, вона перебуває в зоні ризику поширення криз на національну економіку і потребує вжиття необхідних

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

заходів для попередження виникнення таких явищ на основі вивчення зарубіжного досвіду антикризового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні у світі існує великий досвід антикризового регулювання та прогнозування кризових явищ. Проблематиці дослідження антикризового державного управління присвячена велика кількість праць. Вагомий внесок у цю сферу зробили такі зарубіжні вчені як Дюркгейм Е., Кейнс Дж., Пірен М., Саттер С., Спенсер С., Фрідман М., Шумпетер Й. Вітчизняні напрацювання представляють такі науковці: Гальчинський А. С., Головін Р. Г., Дейнека О. В., Жовтун Д. Т., Капустін В. С., Маргасова В. Г., Пасхавер О. І., Продіус І. П., Сенишин О. С., Чернявський А. Д. та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Особливої уваги потребує комплекс питань, що стосуються інструментарію антикризового регулювання економіки, який застосовується у провідних країнах та тих, що змінили суспільно-економічну формацію.

Постановка завдання. Головним завданням при написанні статті є дослідження форм антикризового державного регулювання в країнах світу та аналіз підходів щодо реалізації антикризових заходів для їх впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов головною причиною, що викликає стрімке поширення кризових явищ, є сукупність фінансових взаємозв'язків між країнами та фінансовими ринками. З метою подолання негативних процесів у економіці країни розробляють антикризову політику – генеральний напрям діяльності, сукупність принципів, методів, спрямованих на формування механізму управління, здатного своєчасно реагувати на кон'юнктуру ринку, яка постійно змінюється.

Світова криза 2008-2009 рр., що зародилася у США, швидко розповсюдилась на інші країни. Кожна з економік світу відчула на собі її негативний вплив, навіть країни «найвищого добробуту». Враховуючи характер зародження кризи та її специфіку, найбільше постраждали провідні країни з добре розвиненими фондовими ринками (США, Німеччина, Японія, Великобританія). Пізніше криза вдарила по країнах, де не витримала тиску національна валюта (Угорщина, Україна). Однак ряд держав, попри негативний вплив фінансової кризи, демонструють стійку тенденцію економічного зростання (Австралія, Бразилія, Індія, Китай, Польща) [1, с. 27].

Антикризова політика країн світу ділиться на два напрями:

- підтримання внутрішньоекономічних процесів;
- інтеграція у глобальний простір.

Після розповсюдження кризи на реальний сектор економіки уряди розвинених країн були змушені розпочати реалізацію антикризових програм для промислових підприємств. Спостерігається певна спорідненість у виборі об'єктів державної підтримки:

- США – автомобілебудування;
- Канада – автомобілебудування, транспортна інфраструктура, житлове будівництво, гірничодобувна і лісова промисловість;
- Франція – автомобілебудування, транспортна інфраструктура;
- Швеція – автомобілебудування;
- Великобританія – житлове будівництво;
- Італія – транспортна інфраструктура;
- Швейцарія – транспортна інфраструктура.

Найбільш розповсюдженими об'єктами антикризових програм у розвинених країнах стали автомобілебудування, житлове будівництво і транспортна інфраструктура. Автомобілебудування і житлове будівництво – це галузі, на які світова криза мала негативний вплив. Попит на продукцію цих галузей з боку населення, що переважно формувався за рахунок банківських іпотечних кредитів, стрімко впав. Падіння супроводжувалося гострими соціальними наслідками. До того ж банкрутство величезних автомобілебудівних компаній неминуче викликало б масове звільнення зайнятих на них працівників, а при скороченні житлового будівництва, окрім ризику звільнення працівників, виникає загроза для частини населення, яка розпочала будівництво житла за рахунок іпотечних кредитів [2, с. 75].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Антикризове державне управління в країнах з розвинутою економікою виражається в різних формах.

У США механізм державного регулювання пройшов декілька етапів. На початку 70-х років ХХ століття у режимі жорсткого адміністративного регулювання перебувала значна кількість галузей. Важливим інструментом державного регулювання ринку стало програмування економіки, яке охопило розробку як загальнонаціональних, так і регіональних програм. У 1980-ті роки США відмовились від традиційної системи регулювання, що ґрунтувалась на кейнсіанській моделі, і замінили її системою, заснованою на політиці монетаризму. Тут держава регулює відносини сторін, забезпечує їхню свободу, стимулює ділову активність [3, с. 316].

Антикризове державне регулювання економіки США базується на таких принципах:

- підприємницька діяльність доступна кожному громадянину;
- можливість безперешкодного переміщення фінансових і матеріальних ресурсів з одного сектора економіки в інший;

- стабілізація фінансової системи та дозвіл на вивіз капіталу.

Основними формами і методами антикризового державного регулювання економіки США є:

- стимулювання ділової активності суб'єктів господарської діяльності;
- економіка заснована на «дозвільних» принципах регулювання, діє спрощена система оподаткування;

- жорсткий контроль діяльності монополій всередині країни і сприяння створенню зарубіжних монополій. Діяльність монополій за межами країни не є небезпечною, а навпаки, дає змогу забезпечити економічне зростання;

- створення і контроль рівних умов конкурентної боротьби;

- індикативне планування;

- експорт капіталу в інші країни.

Сполучені Штати Америки реалізують політику антикризового управління через вдосконалення законодавства в частині зайнятості, особливо для молоді, розробку регіональних структурних програм. Законодавчо закріплена антикризова політика в питаннях зайнятості. У процесі реалізації програм передбачені: прискорення фінансування державою будівельних робіт; збільшення зайнятості в державному секторі; наростання розмірів і тривалості страхових виплат з безробіття; професійне навчання в приватному і державному секторах; забезпечення молоді робочими місцями; виконання заходів, націлених на створення робочих місць у галузях, що мають пріоритетне значення для країни [4, с. 43].

У світовій практиці негативним прикладом стала спроба реалізації антикризового проекту в автомобілебудівній галузі. Створений варіант закону передбачав надання певним автомобільним компаніям державної фінансової підтримки у вигляді кредиту, але як гарантію вимагав від них згоду на проведення глибокої реструктуризації. Крім того, компанії повинні були погодитись на обмеження заробітних плат для топ-менеджерів та розмірів дивідендів. Проект не був підтриманий Конгресом і на цьому спробі одержавлення компаній в реальному секторі економіки припинилися [2, с.76-77].

Важливим напрямком вдосконалення антикризового державного регулювання у США є координація зусиль різних державних структур щодо розробки та проведення економічної політики. Для реалізації цього напрямку існує Президентська рада з управління, пріоритетними складовими діяльності якої є:

- вдосконалення управління фінансовими ресурсами;

- оптимізація інструментів і процедур;

- координація діяльності генеральних інспекторів;

- поєднання зусиль різних відомств щодо скорочення числа злочинів тощо [4, с. 43].

Вивчаючи досвід Європейського Союзу, можна відмітити, що антикризове регулювання економіки спрямоване на стимулювання діяльності конкретних компаній. Тільки приватний бізнес може ефективно розв'язувати питання підйому депресивних регіонів за допомогою створення підприємств передових галузей. При цьому кожна економіка країн Європейського Союзу має свої особливості.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Показовим є досвід Великобританії і Франції. Ці країни являються представниками двох моделей антикризового регулювання економіки: англійської та континентальної.

Англійська модель притаманна Великій Британії і характеризується незначною часткою державного сектора в економіці, сильним ринковим регулятором та ліберальними підходами у соціальній сфері.

Останнім часом економічна політика Великої Британії у зв'язку зі світовою кризою зазнала серйозних змін. Роль держави була значно підвищена. Вона надає допомогу в першу чергу фінансовому сектору, який для економіки є пріоритетним. Серед інших антикризових заходів уряду стало податкове регулювання та стимулювання розвитку промислового сектора.

Континентальна модель характерна для Франції, а також для таких високорозвинених країн Європи як Італія, Німеччина, Швеція. Вона відрізняється активною роллю в економіці та соціально орієнтованою ринковою політикою. Починаючи з 2008 року, уряд Франції посилив підтримку промисловості країни. Основна фінансова допомога у вигляді бюджетних трансферів, пільгових кредитів, державних банківських гарантій, політики стимулювання продажів за допомогою бюджетних субсидій сконцентрувалася на пріоритетних галузях економіки (авіабудуванні, автомобільній промисловості). Франція за рахунок бюджету погасила борги, включаючи податкові, найбільш значущих для економіки підприємств. Крім того, до ради директорів великих корпорацій були введені представники держави [5, с.60-61].

Головними рисами антикризового регулювання економіки у Німеччині є [3, с. 312-313]:

- дотримання основної ідеї ринкової економіки – приватна власність, вільна конкуренція і ціноутворення забезпечують оптимальне використання виробничих ресурсів та задоволення потреб населення;

- необхідність активної ролі держави, яка, надаючи громадянам основні свободи, бере на себе відповідальність за організацію грошового обігу, боротьбу з економічними кризами, забезпечення соціальної справедливості, створення рівних умов для конкуренції і недопущення монополізації економіки.

Для протистояння кризовим явищам Європейський Союз вжив низку заходів, що свідчать про наявність цілеспрямованої антикризової політики [6, с. 269]:

- реформування фінансової системи. Європа повинна мати стабільний фінансовий ринок, основна функція якого – надання іпотечних кредитів, пенсій і позик;

- підтримка пріоритетних галузей економіки. В основному це спільні дії щодо інвестування відкритих ринків на довгостроковий період;

- збереження прийнятого рівня зайнятості;

- сприяння стабілізації глобальної економіки. Необхідність державних витрат і стимулювання економіки, що передбачає посилення правового забезпечення і більш суворий нагляд за фінансовою сферою.

Державою, яка має давні традиції втручання в економіку, є Японія. Головні напрями її економічної політики – стабілізація, перерозподіл доходу, надання суспільних товарів та корегування помилок ринку. З метою стабілізації економіки держава створює плани і прогнози. Реалізацію промислової політики здійснює Міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості. До сфери дії міністерства входять зовнішня торгівля, промисловість, новітні технології, підтримка малих і середніх підприємств. Слід зазначити, що Японії притаманний досить ефективний процес приватизації державних неплатоспроможних підприємств, які модернізуються, оптимізуються і поступово починають виходити на прибутковий рівень роботи. Саме це дозволяє ефективно реалізувати антикризові заходи.

Основні напрями антикризової політики Японії:

- зменшення центральним банком рефінансування відсоткової ставки;

- сприяння реструктуризації іпотечних кредитів;

- викуп акцій фінансових установ державою;

- збільшення державної частки у статутному капіталі фінансових установ, які спеціалізуються на підтримці сільського господарства та експортних операціях;

- зниження податку на прибуток підприємств та виплат на соціальне страхування працівників;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- надання розстрочки податкової заборгованості;
- розвиток торговельного фінансування [6, с. 268].

Щодо питань державного регулювання у скандинавських країнах, необхідно звернути увагу на такі поняття як «зайнятість» і «державний сектор». Зайнятість у держсекторі економіки найбільша серед країн у Швеції – 32%, потім йдуть Норвегія і Данія – 30%, Фінляндія – 25%. Пріоритетами державного сектору Скандинавії є ринок праці, освіта, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення. Крім прямої участі держави в економіці існують непрямі методи регулювання за допомогою заходів фінансово-кредитної політики [4, с. 44].

Тюріна Н. М. [7, с. 206] зазначає, що відмінність в економічних результатах провідних країн обумовлена значними різноманіттям та специфікою антикризових заходів, які вживаються ними. Важливе місце посідають заходи, спрямовані на підтримку компаній фінансового і реального секторів економіки, що потерпають від кризи. Системними наслідками таких заходів мають стати відновлення або прискорення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності компаній, збільшення зайнятості. Узагальнену характеристику антикризових заходів деяких країн світу представимо у таблиці 1.

Ряд країн в якості заходів, спрямованих на запобігання або вихід з кризи окремих підприємств і галузей, використовують розробку програм приватизації та їх реалізацію. Метою таких заходів є пошук інноваційних можливостей підприємств, підвищення їхньої конкурентоспроможності та ефективності.

Особливістю приватизаційного процесу Чехії є те, що приватизація державних промислових підприємств здійснювалася в два етапи. Перший проводився Міністерством управління народним майном і приватизації. Його завданням була розробка проектів. Другий реалізує Фонд народного майна. Він пов'язаний з виконанням затверджених проектів приватизації. В процесі приватизації, що в основному завершилася, активну участь брали іноземні фірми, яких країна приваблює відносно невеликим ризиком, порівняно високим рівнем кваліфікації робочої сили, низькими витратами на заробітну плату і матеріали. Найбільша частка іноземних інвестицій припадає на фірми Німеччини – 31,2%, США – 27,8%, Франції – 12,7%, Бельгії – 7,2%, Австрії – 6,2% [4, с. 44-45].

Таблиця 1

Заходи антикризового регулювання

Країни	Зміст заходів
Австралія	Уряд гарантував зовнішні виплати комерційних банків, фактично взявши під свій контроль банківську сферу в державі. Розроблені та ефективно застосовуються механізми пільгового кредитування і прямих державних субсидій.
Бразилія	Головним джерелом нейтралізації впливу світової кризи на економіку є інвестиції у реальний сектор (машинобудування, сільське господарство).
Індія	Переорієнтація експортно-імпортних операцій в азійському напрямку. Фінансова підтримка внутрішнього попиту. Реалізація масштабних інфраструктурних проектів.
Китай	Реалізує агресивну зовнішньоекономічну стратегію. Першочергова підтримка таких галузей як транспорт, енергетика, паливний сектор, а також розвиток інфраструктури регіонів, які постраждали від землетрусів. Інвестування в економіку Бразилії, Венесуели, Ірану, Росії, Франції та інших країн близько 100 млрд. дол.
Польща	Незначна залежність від іноземних ринків (експорт становить менше як 40% ВВП). Забезпечення купівельної спроможності населення.
США	Збільшення зайнятості населення. Передбачено: будівництво та реконструкцію доріг і мостів; інвестиції у медичну сферу та в інформаційні технології; підвищення енергоефективності громадських будівель на федеральному, державному і місцевому рівнях; стабілізація фінансових ринків.

Джерело: [7, с. 206; 8, с. 62]

Показовим для України є здійснення економічних реформ у Польщі. Політика реформування спрямувалася на перетворення планової економіки в ринкову. Були вжиті жорсткі заходи в галузі грошового регулювання. Структурна перебудова стосувалася трьох основних процесів: лібера-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

лізації; розширення приватного сектора; формування інститутів ринкової економіки та розвитку інфраструктури. Одним зі стабілізаційних заходів запобігання кризі стала політика відсоткових ставок відповідно до «Плану економічного відновлення», у якому були визначені завдання посилити координацію дій з іншими державами та перейти до стадії економічного піднесення. Документ містить програму реформування фінансового сектору, напрямки залучення інвестицій і створення нових робочих місць [9, с. 216-217].

Досвід зарубіжних країн багато в чому є показовим для України як для держави, що опинилася у кризовому становищі. Використання напрямів антикризового регулювання інших країн в подальшому дасть державі змогу забезпечити створення фундаментальних засад економічного зростання і фінансової стабільності.

Висновки.

1. В країнах з розвинутою економікою накопичено багатий досвід як запобігання, так і подолання кризових явищ на макро- і мікрорівнях. Антикризове державне регулювання в різних країнах проявляється у відмінних формах. В основному воно реалізується через вдосконалення законодавства в частині зайнятості населення, розробку економічної політики, посилення державного втручання в економіку.

2. Антикризове регулювання в країнах направлене на стимулювання діяльності конкретних компаній. Програма антикризового регулювання економіки ЄС зосереджена на підтримці розвитку машинобудування, залученні інвестицій в економіку, забезпеченні зайнятості населення. Найбільшого успіху Євросоюзу вдалося досягти стосовно стабілізації банківського сектору. Реформи США були направлені на створення національних програм розвитку, що включали забезпечення зайнятості, розвиток підприємницького сектору та автомобілебудівних корпорацій. Досвід Японії показує, що в умовах антикризового державного регулювання великого значення набуває промислова політика провідних галузей економіки. Пріоритетами економіки країн Скандинавії є ринок праці, освіта, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення.

3. Постсоціалістичні країни з метою залучення інноваційних структур у економіку, підвищення її конкурентоспроможності та ефективності, виходу з кризи використовують програми приватизації, які в кожній з них мають свої особливості. Варто відмітити, що досвід Польщі в державному регулюванні є особливо важливим для України, зокрема в частині співпраці з Європейським Союзом й реалізації угоди про вільну торгівлю, намірів зростання експорту товарів та послуг і вдосконалення його структури.

4. При здійсненні антикризового регулювання економіки слід звернутися до міжнародного досвіду та врахувати заходи, які сприяли виведенню економік провідних і постсоціалістичних країн з кризи. Важливо дотримуватися механізму впровадження антикризових заходів, що дасть можливість не лише вчасно реагувати на кризові явища, а й попереджати їх настання та поглиблення з врахуванням вітчизняних реалій.

Література

1. Баранецький, І. Світова фінансова криза: перші результати та уроки для України / І. Баранецький // Зовнішні справи. – 2008. - №12. – С.27-30.
2. Пасхавер, О. І. Державний сектор і функції держави у період кризи / О. І. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик. – Центр економічного розвитку. – К.: Видавець: СГД С.В.Маляр, 2009. - 129 с.
3. Сенишин, О. С. Державне регулювання економіки: підручник / О. С. Сенишин, М. О. Горинь. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2014. - 334 с.
4. Храпкіна, В. В. Адаптація світового досвіду антикризового управління в Україні / В. В. Храпкіна, О. П. Чучко // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – №1/7(21). – С. 42-49.
5. Дейнека, О. В. Взаємозв'язок масштабів та ефективності функціонування державного сектора економіки / О. В. Дейнека // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №9(99). – С. 58-64.
6. Лизун, М. В. Антикризова політика: світовий досвід та уроки для України / М. В. Лизун // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка. - 2011. - Вип. 5(2). - С. 266-271.
7. Тюріна, Н. М. Світова фінансова криза та її вплив на економіки країн світу / Н. М. Тюріна, Н. С. Карваца, Т. П. Смельянська // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – 2010. - №3. Т.3. – С. 204-208.
8. Глобалізація за умов циклічності розвитку економіки і суспільства: монографія / В. В. Дергачова, О. М. Згуровський. - Київ: Чабаненко Ю. А., 2014. - 376 с.
9. Степанюк, Н. Антикризове управління: досвід Польщі / Н. Степанюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – 2013. – №10. – С. 213-218.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

References

1. Baranetskyi, I. (2008). Svitova finansovakryza: pershi rezultaty ta uroky dlia Ukrainy [The global financial crisis: initial results and lessons for Ukraine]. *Zovnishnispravy – Foreign affairs*, 12, 27-30 [in Ukrainian].
2. Paskhaver, O. I., Verkhovodova, L. T., Koshyk, O. M., Maliar, S. V. (2009). Derzhavnyi sektor i funktsii derzhavy u period kryzy [The public sector and state functions in times of crisis]. – *Tsentr ekonomichnoho rozvytku. – Center for Economic Development*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Senyshyn, O. S., Horyn, M. O. (2014). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of Economy]. Lviv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
4. Khrapkina, V. V., Chuchko, O. P. (2015). Adaptatsiia svitovoho dosvidu antykryzovoho upravlinnia v Ukraini [Adapting the international experience of crisis management in Ukraine]. *Tekhnologicheskyy audit i rezervyproizvodstva – Technology audit and production reserves*, 1/7(21), 42-49. [in Ukrainian].
5. Deineka, O. V. (2009). Vzaiemozviazok masshtabiv ta efektyvnosti funktsionuvannya derzhavnogo sektora ekonomiky [The interrelation of scale and efficiency of the public sector]. *Aktualni problem ekonomiky – Actual economic problems*, 9(99), 58-64 [in Ukrainian].
6. Lyzun, M. V. (2011). Antykryzova polityka: svitovy dosvid ta urokydlia Ukrainy [The anti-crisis policy: international experience and lessons for Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seria: Ekonomika Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Economy*– 5(2), 266-271 [in Ukrainian].
7. Tiurina, N. M., Karvatska, N. S., Smelianska, T. P. (2010). Svitova finansova kryza ta yii vplyv na ekonomiky krain svitu [The global financial crisis and its impact on the economies of the world]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 3, (Vol. 3), (pp. 204-208) [in Ukrainian].
8. Derhachova, V. V., Zghurovskyi, O. M., Chabanenko Yu. (2014). Hlobalizatsiia za umov tsyklichnosti rozvytku ekonomiky i suspilstva [Globalization under cyclical model of the economy and society]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Stepaniuk, N. (2013). Antykryzove upravlinnia: dosvid Polshchi [Crisis management: Polish experience]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky – The Scientific Bulletin of Lesia Ukrainka East European National University*, 10, 213-218 [in Ukrainian].

Надійшла 15.02.2016